

УДК : 316.334:37 314.93-057.8

JEL Classification : I21. I38. O15.

**РОЛЬОВА УЧАСТЬ ДЕРЖАВИ У СПРИЯННІ
РОЗВИТКУ МОЛОДІЖНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА
САМОЗАЙНЯТОСТІ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТЕКСТІ:
СТАН, ОЦІНКА, ПЕРСПЕКТИВИ**

Надіслано:
26.10.2020

Сірий Євген Володимирович

доктор соціологічних наук, професор,

*ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики»,
м. Київ, Україна*

ORCID: 0000-0003-3396-8168

socio1@ukr.net

Рецензовано:
10.11.2020

Прийнято:
16.11.2020

У матеріалі висвітлюється одна із проблем розвитку молодіжного підприємництва і самозайнятості в Україні – характер рольової участі держави у сприянні розвитку цієї сфери. Де-юре в Україні діє структурована система різних інститутів сприяння розвитку молодіжного підприємництва: від законодавчої бази, програм, організацій до окремих конкретних заходів локального характеру. Однак розвиток цієї сфери, особливо у порівнянні з іншими країнами, знаходиться в занепаді. Ці висновки підтверджуються даними окремих відповідних соціологічних опитувань, що представлені у статті. На емпіричному матеріалі показано оцінку сприяння державної влади розвитку цієї сфери з боку як самих підприємців, так і експертів – працівників Державної служби зайнятості.

Ключові слова: проблеми розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості; інститути сприяння; оцінювання.

Siryu Evgen, Doctor of Social Sciences, Professor, State Institution "State Institute of Family and Youth Policy", Kyiv, Ukraine

The Role Participation of the State in Promoting the Development of Youth Entrepreneurship and Self-Employment in the European Context: State, Assessment, Prospects

The material highlights one of the problems of the development of youth entrepreneurship and self-employment in Ukraine – the nature of the role of the state in promoting the development of this sphere. Wherever in Ukraine there is a structured system of various institutions for promoting the development of youth entrepreneurship: from the legislative framework, programs, organizations, in certain

specific events of a local nature. Even the development of this area, especially in comparison with other countries, is in decline. The data of individual relevant opinion polls presented in the material confirm these conclusions. The empirical material shows the assessment of the assistance of the state authorities in the development of this sphere by both entrepreneurs themselves and experts – employees of the State Employment Service.

Key words: problems of development of youth entrepreneurship and self-employment; institutions of assistance; assessments.

Сирый Евгений Владимирович, доктор социологических наук, профессор, Государственный институт семейной и молодежной политики, г. Киев, Украина

Роловое участие государства в содействии развитию молодежного предпринимательства и самозанятости в европейском контексте: состояние, оценка, перспективы

В материале освещается одна из проблем развития молодежного предпринимательства и самозанятости в Украине – характер ролового участия государства в содействии развитию этой сферы. Де-юре в Украине действует структурированная система различных институтов содействия развитию молодежного предпринимательства: от законодательной базы, программ, организаций, до отдельных конкретных мероприятий локального характера. Вместе с тем развитие этой сферы, особенно по сравнению с другими странами, находится в упадке. Эти выводы подтверждаются данными отдельных соответствующих социологических опросов, представленных в статье. На эмпирическом материале показано оценку содействия государственной власти развития этой сферы со стороны как самих предпринимателей, так и экспертов – работников Государственной службы занятости.

Ключевые слова: проблемы развития молодежного предпринимательства и самозанятости; институты содействия; оценки.

Вступ

Актуальність проблемних сторін розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості безпосереднім чином пов'язана з проблемою державної допомоги (сприяння) у цій сфері. Де-юре інститут сприяння розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості (далі МПіС) існує з перших років Незалежності. Однак в реальності картина є іншою. На жаль, в українських реаліях у цій сфері завжди існувала діалектична суперечність між державою та малим бізнесом. Суспільний досвід показує, що держава в основному на декларативному рівні сприяє розвитку дрібного бізнесу загалом та молодіжному зокрема. Державні інстанції звітують про поступальний розвиток, а інколи й прогрес у цій сфері. Самі ж підприємці та неурядові інститути сприяння

підприємництва – протилежної думки. Навіть поверхневі соціологічні обстеження свідчать про низький рівень підтримки та далеко не сприятливу роль держави у розвитку МПіС. Представлена нами аналітична інформатика об'єктивно відображає окремі проблемні аспекти у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Слід констатувати, що цій тематиці присвячена достатньо незначна кількість відповідних інформаційних джерел, та більш-менш систематизованого матеріалу стосовно цього питання не знайдено. Окремі аспекти тематики прямо чи опосередковано висвітлено у публікаційних працях: Г.Цегелика, М.Квика, А.Мерзляка, Є.Бояріна, Ю.Ольвінської, О.Деренько, Г.Юрчик та ін. Різні аспекти розвитку молодіжного підприємництва висвітлюються Є.Сірим (автором статті).

Формулювання цілей статті

Мета статті: надати аргументовану оцінку окремих аспектів ролі держави у сприянні молодіжного підприємництва та самозайнятості у порівнянні окремих сторін відповідного закордонного досвіду.

Новизна роботи

Матеріал сформовано на базі кількох проведених соціологічних опитувань молодих підприємців і самозайнятих та експертів – представників служби зайнятості, результати яких поповнюють і без того низький інформативний рівень висвітлення сфери державного сприяння розвитку молодіжного підприємництва і самозайнятості.

Виклад основного матеріалу дослідження

Становлення підприємництва в Україні супроводжувалося появою спеціалізованих структур – інституцій підтримки підприємництва, основна мета яких полягала в наданні інформаційної, правової, організаційної, технічної, фінансової та іншої підтримки суб'єктам підприємництва.

У різних законодавчих документах прямо чи опосередковано вказується про державну підтримку та сприяння розвитку підприємницької ініціативи та діяльності молоді, сприяння створенню молодіжних бізнес-центрів, бізнес-інкубаторів для реалізації програми підготовки молоді до підприємницької діяльності, надання інформаційних та консультативних послуг тощо. За цим передбачено здійснення кількох напрямів реалізації, зокрема: створення сприятливих умов для організації бізнесу, заходи, пов'язані з навчанням та популяризацією підприємницької діяльності; організація системи консультування та наставництва; розширення можливостей молоді в отриманні фінансових та матеріальних ресурсів; формування «банку ідей» – бази стартапів; розширення інноваційної мережі; розвиток напряму соціального підприємництва в державі (розвиток волонтерських рухів тощо) (Merzliak, Boiarin, 2016).

Однак варто зауважити, що навіть на законодавчому рівні держава досить опосередковано сприяє саме молодіжному підприємству. Основні законодавчі акти, що регулюють цю сферу, цілеспрямовано його не стосуються. Загалом, це – закони про підприємництво і про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді, про підтримку малого підприємництва тощо.

Не можна зовсім говорити про відсутність системи стимулювання самозайнятості та підприємницької активності молоді для вирішення проблеми молодіжної зайнятості. Вона все ж існує і діє. Це і надання цільової державної допомоги на відкриття власного бізнесу, створення молодіжних коворкінгів, бізнес-інкубаторів та проведення державних грантових конкурсів з урахуванням актуальних проблем сучасності. Однак їх кількість, а відповідно і ефективність є досить мізерною. Розглянемо це питання більш детально.

З метою реалізації державної політики щодо розвитку та підтримки самозайнятості населення, в Україні передбачено можливість ведення відповідної діяльності за спрощеною системою оподаткування (передбачає сплату єдиного податку). Спрощена система оподаткування значно спростила порядок нарахування та сплати податків, суттєво скоротивши їх перелік та зменшивши ймовірність застосування штрафних санкцій, пов'язаних зі складністю сучасної податкової системи в частині адміністрування податків. Вона надала право вибору суб'єктам підприємництва економічно доцільного варіанта оподаткування, оскільки передбачає диференційовану ставку податку, звітний період оподаткування залежно від кількості найманих працівників, граничного обсягу річного доходу (*Sproshchena systema opodatkuвання v Ukraini, 2015*).

В Україні активно діють й інші економічні методи: фінансова підтримка (надання кредитів із низькою ставкою відсотка й пільговими умовами погашення); навчання основам підприємництва та підвищення кваліфікації всіх охочих, особливо молоді, безробітних і економічно неактивних груп населення; надання юридичних консультацій із відкриття власної справи, складання бізнес-планів; оснащення технічною допомогою (проектні послуги); надання безкоштовної економічної інформації; забезпечення допомоги в інноваційній діяльності тощо (*Iurchuk, 2012.; Tsegelyk, 2010*).

Серед системи заходів, спрямованих на розвиток молодіжного підприємництва та сприяння зайнятості, мова йде про створення молодіжних центрів, що забезпечують молодих підприємців консультаційними й методичними послугами; проведення конкурсів молодіжних бізнес-ідей і проектів, конкурсів на кращу організацію у сфері бізнесу за участю представників «молодіжного» менеджменту; створення й підтримка молодіжних бізнес-інкубаторів, виставок для підприємців-початківців та ін. Мотиваційний механізм включений і в рамках освітніх програм, роботи центрів зайнятості, а

Сірий Євген Володимирович

Рольова участь держави у сприянні розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості у європейському контексті: стан, оцінка, перспективи

також у цілому по всіх навчальних закладах (формальної та неформальної) освіти (Pro zatverdzhennia derzhavnoi prohramy..., 2002).

З метою стимулювання підприємницьких ініціатив безробітних Державна служба зайнятості реалізує соціальну програму щодо одноразової виплати допомоги по безробіттю, середній розмір якої залежить від заробітної плати за останнім місцем роботи (або мінімального розміру допомоги з безробіття) (Pro zatverdzhennia derzhavnoi prohramy..., 2002). Середній розмір такої виплати у 2020 р. становить 46 000 грн.

Щороку підприємцями стають тисячі колишніх безробітних. Так, протягом 2019 р. власну справу за сприяння служби зайнятості започаткували 2,4 тис. осіб, а цього року в планах служби – допомогти у започаткуванні власного бізнесу вже 8,5 тис. безробітним, що в 3,6 разів більше. У проекті бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття на 2020 р. на цю активну програму підтримки безробітних передбачено видатки в розмірі 386 млн грн проти 82,2 млн у минулому році (зростання в 4,7 разів) [5]. У 2014 р. цією можливістю скористалися понад 9,4 тис. молодих осіб та організували підприємницьку діяльність за рахунок виплати допомоги з безробіття одноразово, що на 1 тис. осіб більше, ніж у 2013 р. (Derzhavna sluzhba zainiatosti). Як бачимо, у цьому напрямку за останні роки спостерігається спад.

Державна служба зайнятості України надає безробітним одноразову допомогу для створення власної справи в рамках програми допомоги безробітним для започаткування власної справи «Будуй своє» (Khto otrumaie 51,2 mln hrn...). Зазначена програма для безробітних, для організації підприємницької діяльності регулюється, зокрема, затвердженим наказом № 613 Мінсоцполітики від 15.06.2015 за сприяння Державної служби зайнятості (зокрема програми «Будуй своє»), у 2017 р. організували підприємницьку діяльність за рахунок виплати допомоги з безробіття одноразово 944 особи з числа молоді у віці до 35 років. За 9 місяців 2018 р. допомогу отримали 692 особи – молоді до 35 років (Khto otrumaie 51,2 mln hrn...).

Україна має значний потенціал і за кількістю пропонованих молоддю стартапів. Наприклад, у державі на сьогодні налічується 452 такі проекти, у тому числі в Києві – 268 (що, за окремими джерелами, майже у 2 рази більше, ніж у Празі або в Мілані та дорівнює кількості стартапів у Стокгольмі) (Efektivna ekonomika, 2013). Однак, значна частина таких стартапів реалізовується молоддю для зарубіжних замовників, особливо США у сфері ІТ-технологій (часто за грантові кошти). Також слід зазначити, що важливим інструментом розвитку не тільки молодіжної роботи, а й молодіжного підприємництва, працевлаштування молоді стали такі програми ЄС, як «Еразмус+» та «EU4 Youth»,

що дає можливість отримати додаткове фінансування з боку ЄС та підтримати більшу кількість проєктів.

Можна наводити приклади ще, однак, незважаючи на численні законодавчі ініціативи, прийняття законів і нормативних актів про зайнятість молоді, реалізація державної молодіжної політики не є достатньо ефективною. Причина цього, з одного боку – в обмежених фінансових ресурсах, що виділяються на реалізацію законів та цільових програм з боку держави. Недостатнє фінансування заходів державної політики зайнятості та складні кредитні умови не забезпечують повної їх реалізації у підтримці підприємницької ініціативи. З іншого боку – наявність незадовільного виконання цих самих програм відповідними установами, службами. Третє – невисокий рівень інформаційної бази досліджуваної проблеми та низька співпраця з боку державних управлінських інституцій з прикладною наукою.

Недостатня державна підтримка (фінансова, інформаційна, консультаційна, інтеграційна) – це, швидше неефективна функціональність відповідних соціальних інститутів (у контексті неінституціонального підходу дослідження проблеми). Мало уваги приділяється особливій ролі інституцій підтримки підприємництва для активізації підприємницької ініціативи і стимулювання економічного розвитку, і зокрема молодіжному сегменту. Попри те, що за роки Незалежності, уряд України добре побудував і структурував механізм реалізації для своєї молодіжної політики, яка охоплює чимало відповідних заходів, тут потребує нагальності зосередження уваги на практичне виконання елементів програми розвитку, а не формалізації самого розвитку програми стимулювання самозайнятості і молодіжного підприємництва.

Діяльність уряду України неспроможна виконати пункти, що зазначені в законі України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» (2012); в Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року (2017); в Національній програмі сприяння розвитку малого підприємництва в Україні (Efektivna ekonomika, 2013). Тобто, можна стверджувати те, що зазначені документи носять винятково декларативний характер.

Те саме можна сказати про відповідні окремі інституційні засоби сприяння молодіжному підприємництву та дослідженню його проблем становлення. Так, Український фонд підтримки підприємництва фіксує тільки зміни. «Еразмус для молодих підприємців», який є частиною програми ЄС COSME, реально мало кому дає можливість скористатися своїми ресурсами (нерівність доступу до ресурсів, культурного капіталу). «Асоціація вчених, інноваторів і підприємців» як «Молодіжний бізнес формат» діє в декларативній формі. «Індекс ділового клімату» як один із «ключових» індикаторів розвитку

молодіжного підприємництва не відповідає валідним характеристикам виміру проблеми в українських реаліях.

Фактично, дослідження проблем самозайнятості молоді лежить у площині уваги і МОН, і Міністерства молоді та спорту, Мінсоцполітики, окремих урядових та міжнародних програм та ін. Однак, наявна інформаційна база не надає навіть необхідної повноти інформації щодо розвитку цієї сфери.

Проблематика розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості, представлена у сфері наукових інтересів і Державного інституту сімейної та молодіжної політики. З метою отримання та уточнення інформації про окремі проблемні сторони розвитку цієї сфери, нами були проведені соціологічні опитування представників МПіС*. (*Опитування проводилося з 01 жовтня по 01 листопада 2020 р. за методикою онлайн опитування за принципом цільової вибірки. Додатково було проведено інтерв'ю з представників цієї вибіркової групи з метою інформаційного уточнення та доповнення окремих позицій). До основних завдань опитування входило: оцінка діяльності інститутів підтримки МПіС; оцінка діяльності влади у сприянні розвитку МПіС; експлікація прийнятних заходів підтримки з боку держави стосовно розвитку МПіС.

Окрім відповідей суб'єктів МПіС в оцінюванні їхніх проблем у веденні бізнесу та оцінки різних видів допомоги цьому сегменту з боку влади, важливим є і використання первинної інформації, отриманої з проведеного експертного опитування окремої категорії державних службовців, діяльність яких певним чином пов'язана з започаткуванням бізнес-справи. В якості таких фахівців були представлені окремі працівники Державної служби зайнятості, які мають певний досвід у роботі з населенням (молоддю) у питаннях започаткування бізнес-справи (*Опитування проводилося з 10 жовтня по 01 листопада 2020 р. за методикою онлайн опитування. За географією опитування були представлені 25 областей України). До основних завдань опитування входило, у контексті нашого матеріалу: оцінка ефективності функціонування окремих інститутів стимулювання молодіжного підприємництва та самозайнятості; оцінка діяльності влади у сприянні розвитку МПіС; експлікація прийнятних заходів підтримки з боку держави стосовно розвитку МПіС. Це значно поповнило доволі обмежену інформаційну базу з цієї проблематики.

Продовжуючи наш аналіз, у з'ясуванні доцільності та різновиду допомоги молодим підприємцям-початківцям чинне місце, як з'ясувалося, згідно відповідей респондентів-експертів займає фінансово-кредитне питання (*пошук необхідних фінансових ресурсів*) – 83,5 %. Не набагато менше була відзначена потреба у навчанні ведення бізнесу – 64,8 % з консультаційною допомогою – 64,8% та потребою в обміні досвіду – 51,2 % (див. табл.1).

Таблиця 1

**Доцільність і можливі напрями допомоги МПіС
(*декілька варіантів відповідей, %)**

Існує потреба в пошуку необхідних фінансових ресурсів	83,5
Існує потреба в навчанні ведення бізнесу	64,8
Існує потреба в консультаційній допомозі	64,8
Існує потреба в обміні досвідом	51,2
Ні, допомога не потрібна	0
Інше	0

Якщо говорити про проблеми розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості загалом, то їх можна розглядати з різних сторін: як з боку позиції державної влади, в особі державних інститутів регулювання, незалежних представників (громадські організації), так і з боку самих суб'єктів молодіжного підприємництва. Так чи інакше, всі інформаційні джерела, дотичні до цієї проблематики висвітлюють більш-менш однаковий за характером інформаційний напрям. Усі прямі чи непрямі проблеми МПіС стосуються *відсутності ефективної підтримки з боку держави*. Це знаходить підтвердження і у нашому експертному опитуванні, де 67,8 % респондентів вказали на цю проблему. Однак, не менш важливим питанням для розвитку МПіС все ж залишається *економічна і політична нестабільність* (85,8 %), яка є базовою для всіх інших похідних проблем, зокрема, *загроза чергової хвилі фінансової кризи*, що розхитує національну економіку (45,7 %). «Особливі» для цієї соціально-економічної сфери проблеми, зокрема: *висока конкуренція* (29,9 %) та *соціальна пасивність сучасної молоді* (17,3 %), на думку експертів займають другорядні позиції (див. табл. 2).

Таблиця 2

**Чинники, що стримують розвиток молодіжного підприємництва в Україні
(*декілька варіантів відповідей, %)**

Економічна і політична нестабільність	85,8
Відсутність ефективної підтримки з боку держави	67,3
Загроза чергової хвилі фінансової кризи	45,7
Висока конкуренція практично у всіх сегментах ринку	29,9
Соціальна пасивність сучасної молоді	17,3
Інше	1,2

Розвідувальне за характером соціологічне опитування молодих підприємців показало, що близько 3 % респондентів знають про державну підтримку МПіС та користуються/користувалися нею. Приблизно кожний третій

респондент *знає, що така програма є* (34 %) і *щось чули про неї* (34 %). Однак, майже третина (29 %) *не чули і не знають про таке* (див. рис. 1).

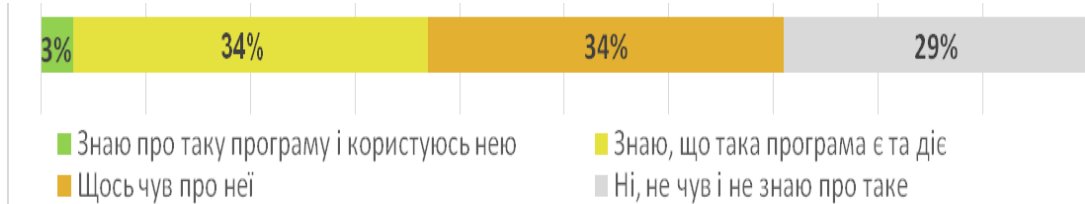

Рис. 1. Рівень поінформованості про державну підтримку молодіжного підприємництва (%)

В Україні існує певна мережа інститутів сприяння МПіС в особі відповідних організацій, засобів та заходів. До таких ми віднесли: молодіжні коворкінги, проведення державних грантових конкурсів, бізнес-центри (центри послуг для бізнесу), бізнес-інкубатори, фонди розвитку (підтримки) підприємництва, об'єднання підприємців, інформаційно-аналітичні центри, агенції територіального розвитку, дорадчі утворення при органах публічної влади, торгово-промислові палати. Однак їх роль у сприянні не така масова та ефективна.

Результати оцінювання роботи державних інституцій сприяння розвитку МПіС в опитуванні представників молодіжної самозайнятості та бізнесу показали, що велика частка респондентів (від 1/3 до 2/3) *не знають* про них нічого (див. рис. 2). Приблизно в такій кількості (залежно від оцінювання тієї чи іншої організації) і ті, кому *важко оцінити їх діяльність*. Досить мізерна кількість респондентів (у середньому близько 4,5 % за розподілом на кожний оцінювальний об'єкт) *високо оцінює* діяльність таких інститутів. Велика дисперсія величин (від 3 % до 31 %) виявляється у *посередній* оцінці роботи таких інституцій. Наближене порівняння ефективності діяльності цих організацій та заходів сприяння МПіС дає право говорити про відносну рейтинговість молодіжних коворкінгів, бізнес-інкубаторів та молодіжних бізнес-центрів (центрів послуг для бізнесу).

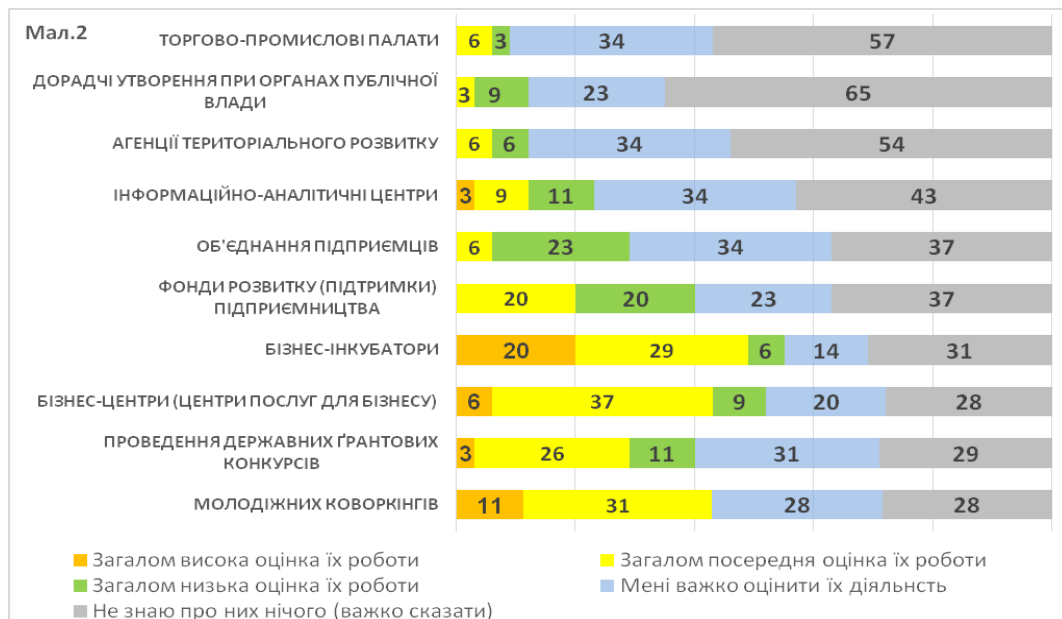

Рис. 2. Структура оцінки роботи інститутів сприяння підприємництва (%)

Відповідним показником щодо активності держави у сприянні молодіжному підприємництву та потенційних бізнес-початківців є порівняння змін пропозиції (від держави) та попиту (від початківців бізнес-справи) на отримання матеріальної допомоги через Державну службу зайнятості на відкриття власної справи. Звичайно, цей показник є відносним, адже відображає не зміну абсолютних показників виділення фінансових засобів, а відповідні тенденції в потребі таких послуг в оцінці експертів (див. рис. 3, рис. 4).

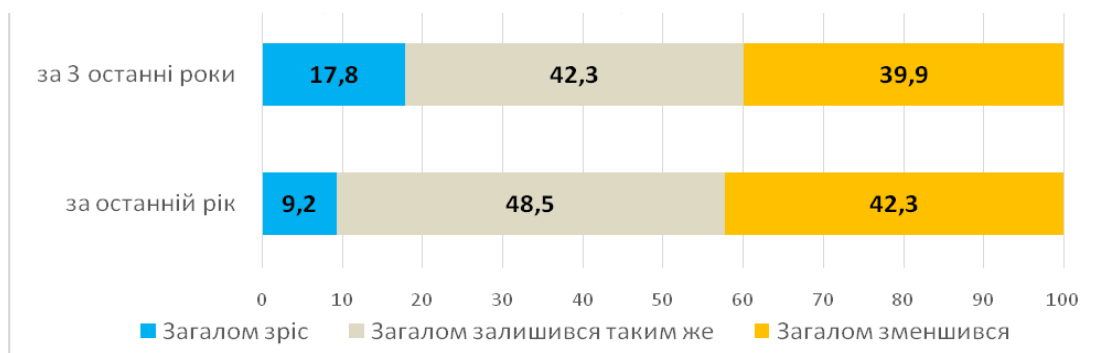

Рис. 3. Зміна попиту (серед молоді) на отримання кредитної допомоги для відкриття власного бізнесу

За оцінкою експертів, попит і пропозиція на цей різновид допомоги зменшилися. Так індекс зміни *попиту* на матеріальну допомогу на відкриття бізнес-справи має від'ємні значення, становить за три останні роки -0,38;

Рольова участь держави у сприянні розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості у європейському контексті: стан, оцінка, перспективи

за останній рік -0,64. Подібна ситуація складається і з *пропозицією* надання цієї допомоги з боку держави: індекс зміни за останні три роки становить -0,29; за останній рік -0,42.

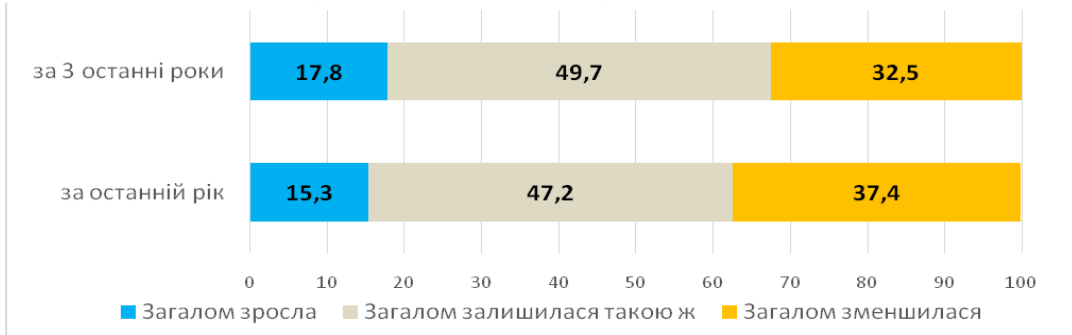

Рис. 4. Зміна пропозиції (від держави) на отримання кредитної допомоги для відкриття власного бізнесу

Даючи загальну оцінку ролі державної влади у стимулюванні розвитку МПіС, важливим є оцінювання ефективності заходів відповідних інститутів щодо сприяння активізації МПіС, до яких, зокрема ми відносимо *тренінги, конгреси, форуми, фестивалі, бізнес-школи, бізнес-інкубатори, молодіжні центри, ІТ-хаби, конкурси стартапів* (див. рис. 5).

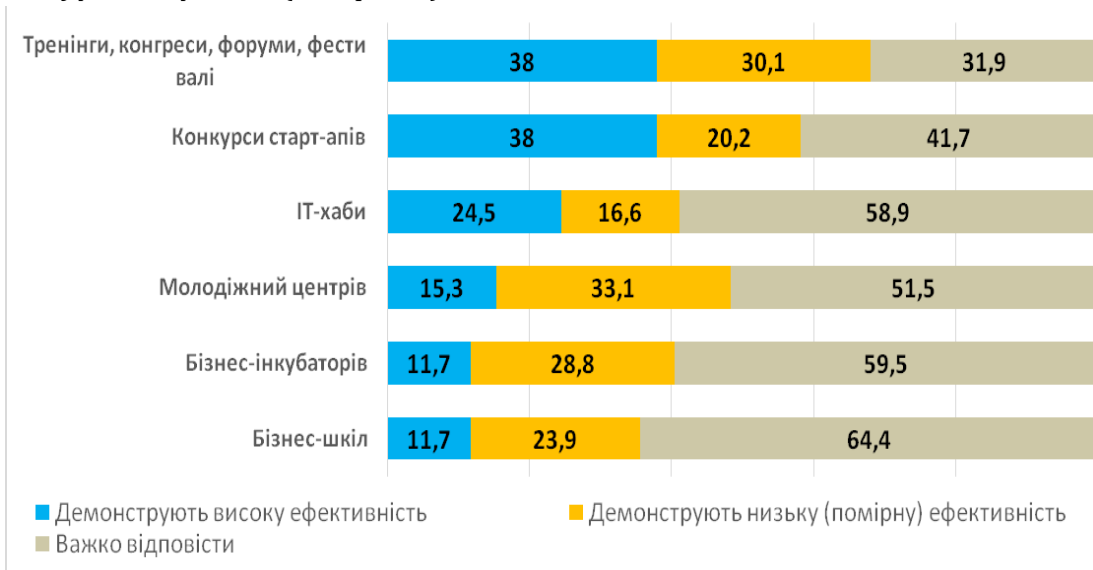

Рис. 5. Оцінка ефективності інститутів сприяння та активізації молодіжного підприємництва (%)

Застосовуючи подібний принцип вимірювання рівня ефективності діяльності цих інститутів (за 2-бальною шкалою від 0 до 2), результати оцінювання показали, що суттєвих різниць в оцінці їх ефективності немає; з досить невеликою перевагою було більш високо оцінено ефективність від

діяльності: конкурсів стартапів (1,65), *IT-хабів* (1,6), *тренінгів, конгресів, форумів, фестивалів* (1,56). На кілька поділок нижче оцінено ефективність від діяльності: *бізнес-шкіл* (1,33), *молодіжних центрів* (1,3), *бізнес-інкубаторів* (1,29). Як виявилось, загалом експерти менше знають про діяльність *бізнес-шкіл*, де 2/3 респондентам важко було оцінити їх діяльність і трохи більше поінформовані щодо *тренінгів, конгресів та форумів*, де лише 1/3 респондентів важко було оцінити їх ефективність.

Серед найефективніших практичних способів залучення молоді до підприємництва, що повинні набути поширення, є система *ознайомлювальних* (65 %) та *навчальних* (тренінги, ділові ігри та ін.) *практик*, спрямованих на розвиток навичок підприємництва. Досить важливим є і процес *пропагування молодіжного підприємництва* (33,1%) у структурі внутрішньої соціальної політики (див. табл. 3).

Таблиця 3

**Найефективніші способи залучення молоді до підприємництва
(*декілька варіантів відповідей, %)**

Організація стажування (ознайомлювальні практики, обмін досвіду, школи підприємця) підприємців-початківців	65,0
Проведення різних тренінгів, кейсів, ділових ігор, спрямованих на розвиток навичок підприємництва	55,2
Вивчення і поширення досвіду підприємців різних країн	45,4
Пропагування молодіжного підприємництва	33,1
Проведення форумів підприємницьких ідей	30,3
Інше	6,0

Отже, різні структури по-різному трактують роль держави у сприянні МПіС, з точки зору самої влади, недержавних структур і самих підприємців. Кульмінацією діяльності влади у становленні та подальшому розвитку цієї сфери є її суспільна оцінка, яку вищевказані суб'єкти також можуть по-різному тлумачити. У нашому випадку таку оцінку надають представники однієї із державних структур, яка має пряме відношення до розвитку МПіС. Сумарний інтегральний *індекс* оцінки діяльності влади у сприянні розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості за опитуванням респондентів-експертів становить -2,42 (за 5-бальною шкалою від 1 до 5, де 1 – «практично нічого не робить», 5 – «робить все необхідне») (див. рис. 6).

Рольова участь держави у сприянні розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості у європейському контексті: стан, оцінка, перспективи

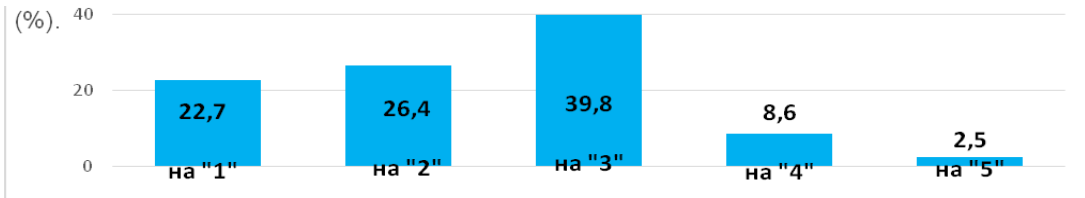

Рис. 6. Структура оцінки діяльності влади у сприянні розвитку МПіС (%)

Більш змістовнішу оцінку у якісних параметрах було отримано за іншою процедурою оцінювання ролі влади у сприянні МПіС, за якою було запропоновано респондентам-експертам висловити свою погоджувальну думку стосовно тверджень про дії влади у розвитку МПіС. Перелік цих тверджень був згрупований у послідовності від схвалення до несхвалення ролі держави у цій сфері. Отже, експерти загалом погоджуються із твердженнями про досить низьку участь органів влади в активізації МПіС (див. рис. 7).

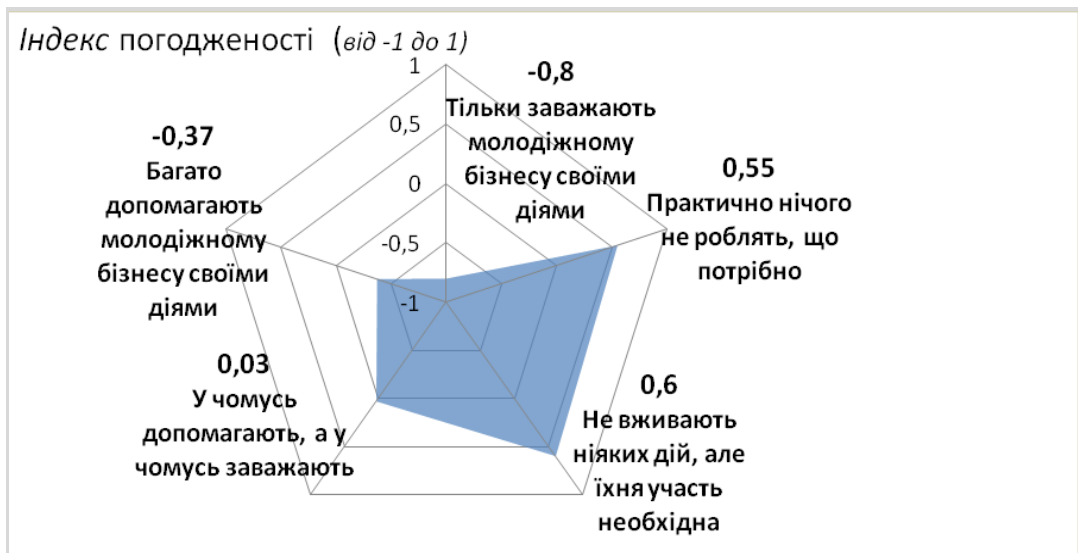

Рис. 7. Індекс узгодженості з оціночними твердженнями про дії влади у розвитку МПіС (%)

Кульмінаційною частиною кожного дослідження, як правило, є рекомендації щодо розв'язання тих чи інших проблем. У цьому випадку представникам МПіС було запропоновано відзначити та запропонувати дії з боку держави, які на думку самих же молодих підприємців та самозайнятих, значно покращать ситуацію у цій сфері (див. табл. 4). Як видно із результатів опитування, до перших топ-5 заходів увійшли: *податкові канікули* – 71 %, *розширення допомоги у відкритті бізнесу в центрах зайнятості* – 69 %, *зниження ставки по кредитах для бізнесу* – 63 %, *зменшення адміністративних бар'єрів* –

57 %, суттєва *бізнес-просвіта* у навчальних закладах – 52 %, *зменшення адміністративного навантаження* з боку органів державної влади – 51 %. Інші заходи є дотичними до вищеподаного переліку.

Таблиця 4

Перелік заходів, які (на думку респондентів) повинна зробити держава для активізації молодіжного підприємництва (декілька варіантів відповідей, %)

Податкові канікули
Розширення допомоги у відкритті бізнесу в центрах зайнятості
Зниження ставки по кредитах для бізнесу
Зменшення адміністративних бар'єрів
Стимулювати заклади середньої, професійної та вищої освіти до проведення навчальних <i>бізнес-тренінгів</i> , відповідних консультативних занять
Зменшення адміністративного навантаження з боку органів державної влади
Розширити та активізувати систему стажування для студентів на підприємствах та організаціях з метою забезпечення <i>бізнес-практики</i> та досвіду
Спрощення бухгалтерського обліку
Спрощення подачі/оформлення документів
Поширення соціальної відповідальності великого бізнесу щодо підтримки молоді створення позитивного іміджу молодого підприємця
Покращення інформаційного доступу для входження у ринок
Щоб не заважала
Формування сприятливої політики (активізація державної підтримки)
Максимальна популяризація молодіжного підприємництва та самозайнятості, створення позитивного іміджу
Формування загально-національної програми підтримки МП
Максимально показати своє сприяння
Системне покращення економіки

Аналізуючи потреби молодіжного підприємництва та різновиди напрямів сприяння й допомоги від держави, більшістю експертів були відзначені: *фінансова* підтримка (пільгові кредити, субсидії зменшення податкового навантаження) – 92 %, *майнова* (пільгова оренда, викуп в розстрочку, безоплатне користування і т. ін.) – 74,8 %, *правова* підтримка – 66,3 % (див. табл. 5). Ця оцінка майже повністю співпадає з результатами інших досліджень різних років. Отже, за десятки років нічого не змінюється.

Сірій Євген Володимирович

Рольова участь держави у сприянні розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості у європейському контексті: стан, оцінка, перспективи

Таблиця 5

Яких заходів підтримки з боку держави, на Вашу думку, найбільше потребує молодіжне підприємництво? (декілька варіантів відповідей, %)

Фінансова підтримка (пільгові кредити, субсидії та ін.)	92
Майнова підтримка (пільгова оренда, викуп в розстрочку, безоплатне користування і т.д.)	74,8
Правова підтримка	66,3
Навчання персоналу	34,4
Інформаційно-маркетингова підтримка	32,5
Інше	0,6

Наші дослідження свідчать про низький рівень підтримки та несприятливу роль держави у розвитку МПіС. Їх роль у підтримці не така масова та ефективна. Значна частка представників МПіС не знають про діяльність інститутів сприяння МПіС нічого. Досить мало тих, хто оцінює ефективність їх роботи як достатню. Понад половини молодих підприємців не могли назвати чи пригадати конструктивні дії держави щодо розвитку МПіС за останній період (не пам'ятають, не знають, вважають, що таких не було).

Серед основних претензій та незадоволень щодо дій влади, було названо: бездіяльність влади, відсутність реальної підтримки (уваги та допомоги), реальних дій від держави для полегшення ведення бізнесу, постанова про запровадження касових апаратів, високі податки та інші дотичні чинники.

Усі пропозиції представників МПіС щодо можливих та нагальних заходів для сприяння розвитку МПіС зводилися, насамперед, до введення податкових канікул, розширення допомоги у відкритті бізнесу в центрах зайнятості, зниження ставки по кредитах для бізнесу, зменшення адміністративних бар'єрів, суттєвого розвитку бізнес-просвіти у навчальних закладах, зменшення адміністративного навантаження з боку органів державної влади.

Усі перешкоди у розвитку цієї сфери стосуються неможливості і небажання державної влади повноцінно перейматися формуванням бізнес-активності молоді, на відміну від європейських країн. Зокрема молодіжний попит на фінансову допомогу для відкриття бізнес-справи та відповідно її пропозиція з боку державної влади через систему Державної служби зайнятості з роками знижується.

Відсутність початкового капіталу та ефективної підтримки з боку держави – це ті мегапроблеми, які вирішуються лише за участі державної влади. Виявлено доволі не високий рівень оцінки ефективності дії окремих інститутів стимулювання молодіжного підприємництва, що за уточненням самих експертів виявляється не скільки їх низькою спроможністю, скільки низьким

рівнем їх поширення, пропагування та залученості. Тому, загалом, є досить низькою оцінка рівня діяльності влади щодо сприяння розвитку цієї сфери.

Кредитно-фінансова (лояльні умови кредитування), майнова та правова підтримка, продуманість податкової політики (зменшення навантаження, податкові канікули для початківців) з боку держави, а також максимальне розширення діяльності навчально-просвітньої системи у формуванні молодіжного підприємництва становитиме основу дієвої платформи підтримки молодіжного підприємництва та самозайнятості.

З цим, зважаючи на отримані результати, варто підкреслити, що мотиваційний механізм сприяння самозайнятості повинен мати регіональну спрямованість і передбачати наступні напрями: розробку регіональних програм сприяння розвитку індивідуального підприємництва на різних рівнях управління (область, район, місто, село); формування кредитно-фінансового механізму підтримки індивідуального підприємництва: використання бюджетних та позабюджетних коштів, коштів фонду сприяння зайнятості, надання позик на пільгових умовах; визначення пріоритетних сфер функціонування самозайнятості в територіально-галузевому зрізі; розвиток інфраструктури сприяння самозайнятості – розробка бізнес-планів, консультаційне та інформаційне забезпечення, реклама, підготовка та перепідготовка підприємців та ін.

Необхідно формувати підприємницький підхід у молоді через систему освіти, роботи служб зайнятості та у навчальних заходах (формальних і неформальних) взагалі. Програми, спрямовані на розвиток молодіжного підприємництва, мають виконуватися й у сільській місцевості.

На основі досвіду Німеччини в аспекті державного регулювання ринку праці в Україні можливе налагодження взаємодії ринку праці молоді та системи освіти. Перспективними інструментами, які широко використовуються в зарубіжній практиці та можуть бути імплементовані в Україні, є соціальне підприємництво, система консультування та наставництва, широка підтримка стартапів, особливо у високотехнологічній сфері. Зокрема, бізнесмени підтримують молодих підприємців через програми навчання і розвитку бізнесу (The Center for Entrepreneurship); бізнес-простір при університетах (бізнес-кампуси, дискусійні клуби, консультаційні організації та ін.); фонди (корпоративні, венчурні, благодійні, фіндрайзінг - діяльність націлена не на отримання прибутку, а на рішення соціально значущих завдань, краудфандінг як співпраця людей, які добровільно об'єднують свої гроші чи інші ресурси разом, як правило через інтернет, аби підтримати зусилля інших людей або організацій); бізнес-акселератори (соціальний інститут підтримки стартапів) та бізнес-інкубатори.

Сірій Євген Володимирович

Рольова участь держави у сприянні розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості у європейському контексті: стан, оцінка, перспективи

Враховуючи досвід зарубіжних країн, в Україні доцільним є формування системи заходів молодіжної політики зайнятості не лише за допомогою державних механізмів, зокрема державної служби зайнятості, а й приватних рекрутингових агентств. Важливим є встановлення партнерських відносин між підприємствами та представниками бізнес-структур, органів державної влади та вищих навчальних закладів; направлених на забезпечення механізму регулювання зайнятості та вирішення проблеми безробіття.

У порівнянні вітчизняного та закордонного досвіду у реалізації інституціональної підтримки молодіжного підприємництва, є, на перший погляд, багато спільного. Тоді виникає питання стосовно відсутності ефективності державних дій щодо стимулювання молодіжного підприємництва. Перша проблема у поширеності та масовості даної структури.

Висновки

Проведений аналіз зарубіжного досвіду форм і способів підтримки та розвитку молодіжного підприємництва показав, що нині в Україні відсутня цілісна система (як інституціональна система, а не на рівні комплексу заходів), яка сприяє формуванню молодіжних інноваційних проєктів і єдиного комунікативного простору серед активної молоді. Друге – це дієвість та ефективність зазначених заходів. У провідних країнах вони системно діють, у нас – радше функціонують. Справа стосується у відсутності державницьких інтересів у розвитку малого підприємництва як такого та реальній функціональності відповідних соціальних інституцій у цій сфері. Ця тематика, як і проблематика розвитку молодіжного підприємництва та самоаналізу потребує постійного моніторингового інформаційного забезпечення у зв'язку, як відсутності такого роду інформаційних пропозицій, так і у потребах роботи відповідних відомств у розвитку внутрішньої політики держави.

References:

1. *Derzhavna sluzhba zainiatosti* [the State Employment Service], [online]. Available at: https://www.dcz.gov.ua/sites/default/files/imce/postanova_71.pdf.
2. *Efektivna ekonomika* [Effective Economy]. (2013). Issue 5, [online]. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?n=5&y=2013>.
3. Iurchyk, H. (2012). 'Stymulivannia rozvytku samo zainiatosti: sotsialno-ekonomichni ta pravovi aspekty' [Stimulating the development of self-employment: socio-economic and legal aspects]. *Visnyk natsionalnoho universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia. Seriya Ekonomika*. [Bulletin of the National University of Water Management and Nature Management. Economics series], issue 2 (58), pp. 212–219.

4. Kheto otrymaie 51,2 mln hrn na zapochatkuvannia biznesu? [Who will receive UAH 51.2 million to start a business?]. *Budui svoie* [Build your own], [online]. Available at: <https://buduysvoe.com/ru/node/107893>.

5. Merzliak, A., Boiarin, Ye. (2016). 'Mekhanizm derzhavnoi pidtrymky samozainiatosti molodi: vitchyzniana praktyka ta zarubizhnyi dosvid' [The mechanism of state support for youth self-employment: domestic practice and foreign experience]. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia* [Public Administration and Local Self-Government], issue 4(31), pp. 73–80.

6. Pro zatverdzhennia derzhavnoi prohramy pidtrymky molodizhnoho pidpriemnytstva na 2003–2006 roky: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 536 vid 12 kvitnia 2002 roku [On approval of the state program to support youth entrepreneurship for 2003–2006: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine; Program, Activities № 536 dated April 12, 2002]. *Verkhovna Rada Ukrainy*, [online]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/536-2002-%D0%BF#Text>.

7. Sproshchena systema opodatkovannia v Ukraini: otsinka v konteksti suchasnykh realii. [Simplified taxation system in Ukraine: assessment in the context of modern realities]. (2015). *Perspektyvy rozvytku v Ukraini sproshchenoho opodatkovannia maloho pidpriemnytstva*. Available at: https://minjust.gov.ua/m/str_30255.

8. Tsegelyk, G., Kvyk, M., Tsehelyk, H., Kvyk, M. (2010). 'Derzhavna pidtrymka rozvytku maloho pidpriemnytstva v Ukraini' [State support for small business development in Ukraine]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky* [Herald of Khmelnytskyi national university. Economic sciences], issue 2. № 1. pp. 84–89.

9. Vlasnyi biznes za spryannia sluzhby zainiatosti: zapytannia ta vidpovidy [Own business with the assistance of the employment service: questions and answers]. (2020). *Derzhavnyi tseentr zainiatosti* [State Employment Center], [online]. Available at: <https://www.dcz.gov.ua/novyna/vlasnyy-biznes-za-spryyannya-sluzhby-zaynyatosti-zapytannya-ta-vidpovidy>.